

УДК [821.161.2+821(100)]"1850/1900":069.51(477.51)

ЗІБРАННЯ ТВОРІВ ВІДОМИХ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ВИДАНИХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ., У ФОНДАХ НІЖИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМ. І. Г. СПАСЬКОГО

Світлана Рой

науковий співробітник відділу фондів Ніжинського краєзнавчого музею

ім. І. Г. Спаського (Ніжин, Україна)

e-mail: roy.lana2004@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1419-2800

У статті представлені результати дослідження книжкового зібрання у фондах Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського багатотомних творів класиків української та світової літератури ХІХ ст., що в переважній більшості є виданнями, які побачили світ у ІІ половині століття. Висвітлено основні проблеми опису та атрибутування таких видань, що є цінними й унікальними для створення книжкової колекції музею в подальшому.


Ключові слова: видання; Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Г. Спаського; типографія; перевидання; багатотомні видання; фонди музею; класики української та зарубіжної літератури; редакція; А. Маркс; М. Вольф.

Roy Svitlana. Collection of works of famous Ukrainian and Foreign writers, published in the 2nd half of the XIX c., in the funds of I. H. Spasky Nizhyn Museum of Local History.

This article is devoted to the consideration, description and attribution of book volumes of the many-volume works of classics of Ukrainian and world literature of the nineteenth century. Each of them has its own separate history of publication, and is distinguished both in stylistic and meaningful content.

I. H. Spasky Nizhyn Museum of Local History was fortunate enough to have in his holdings some of these treasures of world literature, works by T. Shevchenko, P. Kulish, G. Heine, O. Pushkin, I. Turgenev and others. It should be noted that they all have their own common features: the place of publication, since virtually all of them were published in the proselytizing printing houses of St. Petersburg and are fiction. The year and the editors are different, as well as the typography of the editions, which adds excellent stylistic qualities to each of them.

Thus, having analyzed the publications of the works of Ukrainian and foreign writers in the Nizhyn Museum of Local History, they were made in the nineteenth century, that they all came to light mainly in the second half of the nineteenth century, in the leading printing houses of St. Petersburg. Famous booksellers, who had their own bookstores and publishers, joined the publication only after obtaining the right to print these masterpieces of national and world literature. These included such influential figures in the Russian Empire as: A. Marx, M. Wolf, Ya. Isakov, F. Ansky and others. For the appearance of works of famous classics of national and world literature: T. Shevchenko, P. Kulish, M. Gogol, V. Dal, G. Heine, G. Ferry, O. Pushkin, M. Lomonosov, M. Nekrasov and others, famous literary critics and film editors were involved in the work. Nineteenth century, such as: M. Tykhonravov, G. Gennadi, P. Yefremov and others. Each of these books is of great stock-exponential importance, inasmuch as it not only has a distinct stylized design but also has an authentic meaningful content, an important cultural asset for many generations.

 **Keywords:** publications; I. H. Spasky Nizhyn Museum of Local History; typography; reprinting; multi-volume publications; museum

© Рой С., 2020

Нині в наукових колах жвавий інтерес викликає вивчення культурного процесу на теренах Європи у XVIII – XIX ст. Яскравим відображенням його був розвиток літератури як в Україні, так і в інших країнах Європи. Цей період запам'ятовується в історії іменами великих письменників та поетів, які залишили величезну творчу спадщину. Серед них: Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Микола Гоголь, Володимир Даль, Олександр Пушкін, Генріх Гейне та ін. Бібліографію творів Т. Шевченка досліджувала І. Негрейчук [Видання 2010], проблему атрибутування творів Великого Кобзаря – М. Корнійчук [Корнійчук 2010]. Історію видання роману «Чорна рада» П. Куліша вивчав відомий літературознавець О. Федорчук [Федорчук 2019]. Ф. Шиллер – відомий російський літературознавець [Шиллер 1962] – вивчав творчість Генріха Гейне в контексті епохи XIX ст. у німецькій літературі, натомість А. Бетц [Бетц 2003] – соціологію творчості письменника. До того ж із початку 1900 р. у м. Львові почали виходити переклади творів Г. Гейне, зроблені Лесею Українкою. Біографію Г. Гейне вивчав П. Вейнберг [Вейнберг 1999]. Академічні видання творів О. Пушкіна студіювали професори М. Скатов [Скатов 1995] та В. Винокур [29].

Через вивчення оригіналів і перших перевидань, що збереглися донині в музеях, бібліотеках та архівах, маємо можливість прослідкувати зв'язок між епохами та справжній політ думок цих літературних геніїв XIX ст.

Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Г. Спаського (далі – НМК ім. І. Г. Спаського) має у своїх фондах деякі з цих скарбів світової літератури. Переходячи до характеристики кожного з них, зазначимо, що всі вони мають спільні особливості: місце видання, оскільки майже кожен твір був надрукований у провідних типографіях Санкт-Петербурга та є художньою літературою. Відмінними є рік та редактори, типографії видань, що додає різноманітних стилістичних рис кожному з них.

Одними з найбільш яскравих творів класиків української літератури, що зберігаються у фондах НМК ім. І. Г. Спаського, є «Кобзар» Тараса Шевченка (т. 1. Збірник творів), перевидання 1883 р. [Шевченко 1883], зроблене в типографії В. Балашева, та перевидання «Кобзаря ілюстрованого» 1896 р. [Шевченко 1896], зроблене в типографії П. Бабкіна. Перше перевидання має свої особливості в оформленні: книга в коричневій обкладинці, у центрі вмонтований овальний портрет Тараса Шевченка, по колу розміщений напис: «Думи мои, думы, лыхо мени зь вамы». На розвороті вгорі є овальний напис: «Книго переплётные заведения П. С. Долгополова в Саратове». На титульному листі напис: «Приволжская книжная торговля и коммисионерство в Саратовъ». Ліворуч є дарчий напис: «Ніжинському краєзнавчому музею, заслужений артист УРСР Ів. Бровченко. 1967 рік».

Зазначимо, що перевидання петербурзької друкарні В. Балашева, що побачило світ у 1883 році, є «Кобзарем» – збіркою творів Тараса Шевченка. Хоч зазвичай під «Кобзарем» розуміють збірку всіх віршованих творів поета, до цієї книги також входить п'єса «Назар Стодоля». Особливістю публікації є те, що викладені в ній україномовні твори транслітеровано російською мовою [Видання 2010, с. 23].

«Кобзарь иллюстрированный» 1896 р. має таку назву, бо перевидання містить 11 ілюстрацій, зроблених М. Мікешиним, та один аркуш з його ж фотографією. Зауважимо, що книга була переплетена наново. У 1972 р.

С. Білан зробив обкладинку темного кольору, корінець сірий, написи – чорним фломайстером. Загалом у 1896 р. було три випуски цієї збірки творів Т. Шевченка, у фондах НМК ім. І. Г. Спаського зберігається другий випуск [Корнійчук 2010, с. 4].

Окрасою фондового зібрання НМК ім. І. Г. Спаського є перший український історичний роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року» Пантелеймона Куліша, який побачив світ у Санкт-Петербурзі 1857 р. [Куліш 1857]. Роман було написано одразу у двох редакціях: російською та українською мовами (рукописи датовані 1846 р.). П. Куліш писав його 14 років. Перша згадка про твір, ще тільки задум, датована 1843 роком. Виданню повного тексту твору завадили арешт і заслання. 1856 р. письменник повертається до тексту і створює другу редакцію роману. 1857 р. «Чорна рада» виходить друком одночасно українською та російською мовами. Редакції тотожні за сюжетом, але відмінні в багатьох деталях і навіть сценах. Це два самодостатні твори, що побачили світ в один рік, але в різних містах: український – у Петербурзі – у власній типографії П. Куліша, відкритій у 1857 р.; російський – у Москві в типографії А. Кошелева, водночас ці тексти є вільними авторськими перекладами один одного.

Пантелеймон Куліш позиціонує обидва тексти – український і російський – як оригінал і переклад, разом визнаючи за ними всі прикмети самодостатніх творів. Однак насправді, як бачимо, спершу було створено російський текст, а за ним – український. Позиціонування українського твору до російського як оригінал і переклад зумовлювалося ідеологічними чинниками: письменник прагнув вивидити український текст над російським, поставивши його на чільне перше місце і відвівши російському місце другорядне [Федорчук 2019, с. 9].

Структурно роман «Чорна рада» складався з вісімнадцяти глав. Родзинкою його була стаття «Об отношении ...» – знакова для української словесності, де письменник маніфестував право українців на власну літературу, заявляв про неї як самобутнє явище. Статтю було написано як передмову до українського роману, але цензурні перешкоди завадили опублікувати її з ним. Саме тому автор вирішив подати статтю як післямову до російського твору. Усі розділи в російськомовному виданні мають епіграфи (і вони в ньому були на всіх етапах опрацювання тексту), а в українському їх немає [Федорчук 2019, с. 10].

У фондосховищах НМК ім. І. Г. Спаського є п'ять рідкісних зібрань творів Миколи Гоголя: два 1893 р. (1 і 2 томи) [Гоголь 1893а; Гоголь 1893b], 1896 (том 1) [Гоголь 1896], 1898 (том 2) [Гоголь 1898], 1900 р. (том 9) [Гоголь 1900]. Кожне з цих видань має спільні характеристики: біографічні відомості та портрети письменника, редактора – Миколу Тихонравова, типографія Адольфа Маркса, були надруковані.

Зазначимо, що перевидання творів Миколи Гоголя було розпочате з ініціативи та під керівництвом М. Тихонравова. Вони є найвідомішими з тих, що вийшли в дореволюційній Росії. Видання цінні тим, що стали першим і найбільш серйозним результатом докладної роботи з рукописами письменника, проведеної М. Тихонравовим у процесі підготовки і редагування зібрання творів. У кожному томі подано великі коментарі з викладом історії того чи того твору, опубліковано їх послідовні редакції, зроблено безліч уточнень за матеріалами архіву М. Гоголя, зокрема і його кореспонденції. Можна сказати,

що М. Тихонравов так на певний час установив еталон текстологічної роботи із творами Миколи Гоголя.

Адольф Маркс, власник типографії у Петербурзі, мав усі права на видання творів М. Гоголя. Завдяки його зусиллям ці видання були розтиражовані по всіх теренах колишньої Російської імперії. Нині кожна збірка творів Миколи Гоголя, що була видана в кінці XIX ст., може слугувати окремим експонатом музейної експозиції.

До того ж укажемо й на відмінні риси кожного зібрання: різна змістовна частина для висвітлення кожного з періодів творчості Миколи Гоголя, а також продовження та уточнення кожного з циклів літературного пошуку видатного письменника. Крім цього, кожне з вищевказаних видань має свою історію, свій шлях включення до фондової колекції НМК ім. І. Г. Спаського.

У фондах музею зберігаються твори відомого науковця і письменника В. Даля: повні посмертні видання творів класика, видані впродовж 1897–1898 рр. Вийшло десять томів. У фондах НМК ім. І. Г. Спаського зберігаються четвертий, п'ятий, шостий та сьомий томи цього видання [Даль 1897a; Даль 1897b; Даль 1897c; Даль 1897d]. Як і всі інші посмертні зібрання творів письменника кінця XIX ст., вони побачили світ у Санкт-Петербурзькій типографії «Товариства М. О. Вольфа». Її засновником був відомий російський та польський книговидавець Маврикій Вольф. За час її існування з 1882 р. по 1918 р. світ побачили майже 4 тисячі книг. Власником авторських прав на видання творів В. Даля був Микола Вознесенський, випускник Московського учительського інституту. Твори В. Даля користувалися популярністю серед науковців і пересічних громадян. Міністерство народної освіти включило їх до списку рекомендованих для бібліотек навчальних закладів. Повне зібрання творів В. Даля є цінним для колекціонерів, тому що пожежа 1900 р. знищила основний тираж, який зберігався на складах типографії «Товариства М. О. Вольфа».

Кожен із представлених на розгляд томів зібрання мав однакову назву: «Полное собрание сочинений Владимира Даля (Козака Луганского). Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь просмотренное по рукописям». Твори В. Даля вирізнялися з-поміж іншої прози середини XIX ст. оригінальністю та лаконічністю. Представлені видання у фондах НМК ім. І. Г. Спаського не є винятком, оскільки мають свої особливості та відмінності. Спільним для всіх томів є рік видання – 1897, місце видання – Санкт-Петербург. Оформлення п'ятого та шостого тому однакове: орнамент із квітів та листя на червоному тлі. Кожен з томів має однакову назву, різняться лише назви основних глав. Характерною ознакою цих без перебільшення рідкісних видань є наявність на розвороті титульної сторінки напису «В. И. Даль» російською мовою, а також печатка «Типография товарищества М. О. Вольфа» на кожному з томів. Змістове наповнення кожного тому досить різноманітне, своєрідне та автентичне.

Нині науковці проводять рецепцію творів німецького поета Генріха Гейне – це дослідження історії його перекладів, оцінок у критиці, етапів вивчення, а також літературні та політичні відгуки на його творчість [Вейнберг 1999, с. 204]. Гейне був одним із найпопулярніших західноєвропейських поетів ще в XIX ст. У Російській імперії, на думку А. Бетца, існували різні ставлення до творчості Г. Гейне – прижиттєве, що було не завжди однозначним, а також посмертне – коли він зайняв своє місце в душі кожного читача [Бетц 2003, с. 23].

У фондосховищі НМК ім. І. Г. Спаського зберігаються і твори відомого німецького поета, класика світової літератури Г. Гейне, перевидані в Московській типографії «Товариства М. О. Вольфа», зокрема том дев'ятий. Загалом повне зібрання творів поета, видане 1900 р., складалося з 12 томів [Гейне 1900]. Перші збірки творів Генріха Гейне в Україні побачили світ ще 1892 р. у м. Львові. У перекладах Лесі Українки і Максима Старицького було видано «Книгу пісень» (вибрані твори), а в перекладі Івана Франка – «Вибір поезій». Переклад збірки 1900 р. російською мовою здійснили російські письменники за редакцією П. Бикова. Видання містить портрети професорів М. Тумана, Й. Грота, К. Бауера та інших. Зауважимо, що дев'ятий том містить відомі твори Г. Гейне, зокрема «Стихійні духи», «Доктор Фауст», «Боги у вигнанні», а також «Людвіг Берне». Книга оформлена так: тверда обкладинка, покрита блакитною тканиною, написи – темно-сині та червоні. Відсутні аркуші до 3-ої сторінки та після 336-ої. Незважаючи на те, що майже одночасно в тій же типографії М. Вольфа вийшло 4-томне зібрання творів Г. Гейне, усе ж більшої популярності набуло 12-томне [Шиллер 1962, с. 15].

Чільне місце у книжковому зібранні XVIII–XIX ст., що зберігається у фондах НМК ім. І. Г. Спаського, посідає твір французького письменника, автора багатьох пригодницьких романів Габрієлля Феррі – «Лісовий бродяга». Цей роман уперше побачив світ 1856 р. в Парижі, а перекладений і перевиданий був 1900 р. в типографії Петра Сойкіна в Санкт-Петербурзі [Феррі 1900]. Це тритомне видання. У Ніжинському краєзнавчому музеї зберігається лише перший том, що має назву «Шукач пригод», налічує 272 сторінки. Книга має дуже гарне тематичне оформлення, у червоній типографській суперобкладинці. Зверху по центру на обкладинці вміщений напис серії видання «Библиотека романов. (Приключения на море и на суше)». Напис зроблено червоною фарбою на білому прямокутному тлі. Білою фарбою на червоному тлі російською мовою написано прізвище автора та назву книги. Трішки нижче ліворуч – малюнок, зроблений графічним чорним олівцем, де зображені два індієць, які зійшлися в бою, а позаду них – дерева. У нижньому правому куті чорними фарбами зроблено напис «Антикварный магазин П. П. Сойкина».

Серед зарубіжних письменників, твори яких зберігаються у фондах Ніжинського краєзнавчого музею, чільне місце посідають зібрання поезій та прозових творів російського поета, драматурга, прозаїка Олександра Пушкіна. Хронологічно ці багатотомні видання можна поділити так: збірники творів 1871, 1882, 1887 та 1888 років. Не можна не вказати на той факт, що залежно від року видання кожна з них мала свої змістовно-стилістичні особливості.

Проводячи характеристику кожної з книг, зазначимо, що найперші зібрання творів О. Пушкіна побачили світ у 1871 р. в типографії Я. Ісакова у м. Санкт-Петербург [Пушкін 1871а; Пушкін 1871b]. Їх редагуванням займався один з перших бібліографів М. Гоголя та О. Пушкіна – Г. Геннаді. У фондах музею зберігаються том п'ятий першого та другого видання. Книги мають однакову обкладинку – кольору зеленого мармуру. Зміст складається із 39 повістей та розповідей, обсяг книг – 479 та 500 сторінок.

Починаючи з 1882 р., всі видання виходили за редакцією П. Єфремова. Право на видання мав спочатку Ф. Анський, а потім – В. Комаров. Книга, п'ятий том семитомного збірника творів 1882 року випуску, яка зберігається у фондах НМК ім. І. Г. Спаського, має назву «Сочинения 1815–1837 годов. Критические, библио-графические, полемические и исторические статьи и

заметки. Дневник. Записки. Путешествия» [Пушкин 1882], у червоно-коричневому переплетенні, кути та корінець коричневі, обсягом 544 сторінки, містить 118 статей та заміток.

Видання 1887 р. відрізняються стилістичним оформленням книги, мають темно-зелену тиснену обкладинку з коричневим корінцем. Із семитомника, виданого того ж року, у фондосховищах музею зберігаються четвертий, п'ятий, шостий та сьомий томи [Пушкин 1887; Пушкин 1887a; Пушкин 1887b; Пушкин 1887c; Пушкин 1887d]. Усі вони були видані в типографії В. Комарова за редакцією П. Єфремова. Кожен із томів має свою назву: т. 4 – «Прозаические произведения», т. 5 – «Дневники. Записки. Статьи», т. 6 – «История Пугачевского бунта. Исторические сочинения», т. 7 – «Письма». Обсяг кожного тому цього продовженого видання також різний: т. 4 – 419 с., т. 5 – 380, т. 6 – 414, т. 7 – 416 с. Кожна стаття розміщена у збірнику в хронологічному порядку.

1888 р. в типографії А. Корцева вийшов методичний посібник для філологів-науковців і студентів вищих навчальних закладів під назвою «А. С. Пушкин Сочинения. Издание второе. Пособия нуждающимся, литераторам и учёным, с приложением портрета А. С. Пушкина», обсягом 576 сторінок [Пушкин 1888]. Зауважимо, що в цей же період у типографії Суворіна вийшло тритомне видання російського класика.

На думку професора М. Скатова, ідея повного академічного видання творів О. Пушкіна виникла лише в 1899 р. з нагоди сторічного ювілею письменника. Відділення російської словесності Імператорської академії наук підготувало та видало за редакцією академіка Л. Майкова перший том [Скатов 1995, с. 156]. Інший дослідник В. Винокур указує на те, що редактори П. Єфремов та Ф. Анський майже не використовували рукописного фонду О. Пушкіна на відміну від П. Аненкова, який займався дослідженням творчості поета ще з 1860-х рр. [Пушкин 1937, с. 16].

Дещо пізніше, 1893 р., у м. Санкт-Петербурзі в типографії А. Маркса світ побачило перевидання літературних творів відомого російського вченого, академіка М. Ломоносова (редактор – М. Сухомлинов) [Ломоносов 1893]. Видання «М. В. Ломоносов. Сочинения» налічує 274 сторінки, автентична обкладинка не збереглася. Про змістовне наповнення зазначимо, що книга містить портрет і віддрук автографу вченого та додану редактором цієї книги А. Веденським біографію вченого. До того ж переглядаючи видання, можемо зрозуміти, що воно присвячене духовним і похвальним одам. Не можна не зауважити, що в цьому ж році і в цій же типографії вийшли віршовані твори Михайла Ломоносова – «Сочинения в стихах», але зазначене вище видання, що зберігається у фондах НМК ім. І. Г. Спаського, поезій не містить.

1898 р. у типографії Адольфа Маркса світ побачило 12-томне видання творів російського письменника та поета Івана Сергійовича Тургенєва [Тургенев 1898]. У фондах НМК ім. І. Г. Спаського зберігається том п'ятий видання. В оформленні книги увагу привертають такі деталі: палітурка картонна, обклеєна цупким тисненим папером, що імітує шкіру, темно-коричневого кольору, корінець зі старовинної тканини. До цього тому увійшли твори І. Тургенєва, написані в 1850-х роках, зокрема «Муму», «Постоялый двор», «Три встречи» та інші.

До фондового зібрання НМК ім. І. Г. Спаського увійшла книга віршів російського поета М. Некрасова, що побачила світ у типографії С. Звонарьова 1864 року [Некрасов 1864]. До речі, у книжковому магазині цього

книговидавця, який з'явився на початку 1860-х рр. у Санкт-Петербурзі, працював і сам Микола Некрасов. Це видання має такий вигляд: палітурка з картону, обклеєна світло-коричневою шкірою (можливо, заміник із дрібним тисненням). Корінець чорний з відтиснутою назвою книги та орнаментальними смужками, обсяг книги становить 202 сторінки. До цієї книги увійшли відомі вірші поета «Опять она, родная сторона», «Железная дорога», «Памяти Дуброва» та «Притча о Ермолае».

Отже, проаналізувавши наявні у фондах Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Г. Спаського видання творів українських і зарубіжних письменників, що побачили світ у II пол. XIX ст., ми з'ясували, що всі вони надруковані у провідних типографіях Санкт-Петербурга та Москви. До їх випуску долучалися відомі книгопродавці, які мали свої книжкові магазини та видавництва, щойно отримавши право на друк цих шедеврів вітчизняної та світової літератури. До них належали: А. Маркс, М. Вольф, Я. Ісаков, Ф. Анський та інші. До появи творів відомих класиків вітчизняної та світової літератури (Т. Шевченка, П. Куліша, М. Гоголя, В. Даля, Г. Гейне, Г. Феррі, О. Пушкіна, М. Ломоносова, М. Некрасова та ін.) були залучені відомі літературознавці та редактори кінця XIX ст., зокрема М. Тихонравов, Г. Геннаді, П. Єфремов та інші. Кожна з цих книг має велике фондово-експонаторне значення, оскільки має не тільки стилізоване оформлення, але й вирізняється автентичним змістовним наповненням, важливим культурним надбанням для багатьох поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

Бетц, А. (2003). *Обаяние смутьяна: гейневские штудии: эстетика и политика II*. Пер. с нем. А. Б. Григорьев. Москва, 94 с.

Вейнберг, П. И. (1999). Генрих Гейне. [В:] *Лессинг. Шиллер. Берне. Гейне. Мицкевич: биограф. повествования*. Н. Ф. Болдырев (ред.). Челябинск, с. 204–217.

Видання Тараса Шевченка в Україні (1840–1923) (2010). Наук.-допом. покажчик. І. О. Негрейчук (уклад.). Київ, 72 с.

Гейне, Г. (1900). *Полное собрание сочинений Генриха Гейне* в переводе русских писателей. Т. 9. Под ред. П. В. Быкова. Санкт-Петербург, 340 с. Обл. запис: ПП-4887 КП-13 - 4887

Гоголь, Н. В. (1893а). *Сочинения*. Т. 1. Изд. 11-е. Ред. Н. С. Тихонравова. Санкт-Петербург, 488 с. Обл. запис: ПП-3783, КП-11-14478.

Гоголь, Н. В. (1893б). *Сочинения*. Т. 2. Изд. 11-е. Ред. Н. С. Тихонравова. Санкт-Петербург, 592 с. Обл. запис: ПП-3790, КН-11-14485.

Гоголь, Н. В. (1896). *Сочинения*. Т. 1. Изд. 13-е. Под ред. Н. С. Тихонравова. Санкт-Петербург, 712 с. Обл. запис: ПП-2019. КП-6-7610.

Гоголь, Н. В. (1898). *Сочинения*. Т. 2. Изд. 14-е. Ред. Н. С. Тихонравова. Санкт-Петербург, 522 с. Обл. запис: ПП-3782, КП-11-14477.

Гоголь, Н. В. (1900). *Сочинения*. Т. IX. Ред. проф. Н. С. Тихонравова. Дополнение къ журналу «Нива» за 1900 г. Санкт-Петербург, 130 с. Обл. запис: ПП-5134, КП-14-17479.

Даль, В. И. (Козак Луганский) (1897а). *Полное собрание сочинений*. Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь просмотренное по рукописям. Т. 4. Повести и рассказы. Санкт-Петербург ; Москва, 364 с. Обл. запис: ПП-4241, КН-12-15632.

Даль, В. И. (Козак Луганский) (1897б). *Полное собрание сочинений*. Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь просмотренное по рукописям. Т. 5. Повести и рассказы. Санкт-Петербург ; Москва, 343 с. Обл. запис: ПП-4242, КН-12-15633.

Даль, В. И. (Козак Луганский) (1897с). *Полное собрание сочинений*. Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь просмотренное по рукописям. Т. 6. Солдатские досуги. Матросские досуги. Санкт-Петербург ; Москва, 422 с. Обл. запис: ПП-4243, КН-12-15634.

Даль, В. И. (Козак Луганский) (1897d). *Полное собрание сочинений*. Первое посмертное полное издание, дополненное, сверенное и вновь просмотренное по рукописям. Т. 7. Повести и рассказы. Санкт-Петербург ; Москва, 412 с. Обл. запис: ПП-4244, КН-12-15635.

Корнійчук, М. А. (2010). *Про атрибутування окремих видань творів Т. Шевченка у колекції МКДУ*. URL: http://vnam.org.ua/uk/704:Про_атрибутування_окремих_видань_творів_Т.Шевченка_у_колекції_МКДУ (дата звернення: 03.04.2020).

Куліш, П. (1857). *Чорна рада. Хроніка 1663 р.* Санктпетербургъ, 164 с. Обл. запис: ПП-1, КП-1-1104.

Ломоносов, Н. В. (1893). *Сочинения*. Санкт-Петербург, 274 с. Обл. запис: ПП-5149, КП-14-17494.

Некрасов, Н. (1864). *Стихи*. С.-Петербург, 202 с. Обл. запис: ПП-5050, КН-13-17149.

Пушкин, А. С. (1871a). *Полное собрание сочинений. Т. 5. Отрывки, повести, рассказы, и другие произведения, журнальные и исторические статьи*. Изд. 2-е. Под ред. Г. Н. Геннади. Санкт-Петербург, 500 с. Обл. запис: ПП-3787, КП-11-14482.

Пушкин, А. С. (1871b). *Полное собрание сочинений. Т. 5*. Изд. 2-е. Под ред. Г. Н. Геннади. Санкт-Петербург, 479 с. Обл. запис: ПП-4199, КН 12-15534.

Пушкин, А. С. (1882). *Сочинения. Т. V. Сочинения 1815-1837 годов. Критические, библио-графические, полемические и исторические статьи и заметки. Дневник. Записки. Путешествия*. Изд. восьмое, испр. и доп. Под ред. П. А. Ефремова. Москва, 544 с. Обл. запис: ПП-3771, КП-11-14466.

Пушкин, А. С. (1887). *Сочинения. Т. 6. История Пугачёвского бунта. Исторические материалы (1832-1836 гг.)*. Изд. второе общества для пособия нуждающимся, литераторам и учёным. Под ред. П. О. Морозова. С.-Петербург, 348 с. Обл. запис: ПП-3770, КП-11-14465.

Пушкин, А. С. (1887a). *Полное собрание сочинений. Т. 4. Прозаические произведения*. Изд. 2-е. Под ред. П. А. Ефремова. Санкт-Петербург, 419 с. Обл. запис: ПП-3786, КП-11-14481.

Пушкин, А. С. (1887b). *Полное собрание сочинений. Т. 5. Дневники. Записки. Статьи*. Изд. 2-е. Под ред. П. А. Ефремова. Санкт-Петербург, 380 с. Обл. запис: ПП-3786, КП-11-14481.

Пушкин, А. С. (1887с). *Полное собрание сочинений. Т. 6. История Пугачевского бунта. Исторические сочинения*. Изд. 2-е. Под ред. П. А. Ефремова. Санкт-Петербург, 414 с. Обл. запис: ПП-3785, КП-11-14480.

Пушкин, А. С. (1887d). *Полное собрание сочинений. Т. 7. Письма*. Изд. 2-е. Под ред. П. А. Ефремова. Санкт-Петербург, 416 с. Обл. запис: ПП-3785, КП-11-14480.

Пушкин, А. С. (1888). *Сочинения*. Изд. второе. Пособия нуждающимся, литераторам и учёным, с приложением портрета А. С. Пушкина (чёрно-белый цвет). Москва, 576 с. Обл. запис: ПП-3769, КП-11-14464.

Пушкин, А. С. *Полное собрание сочинений. 1837-1937*. В 16 т. Редкомитет: М. Горький, Д. Д. Благой, С. М. Бонди и др. Москва ; Ленинград, 1937-1959.

Скатов, Н. Н. (1995). Драма одного издания. [У:] *Вестник Российской академии наук*, т. 65, № 2, с. 153-163.

Тургенев, И. С. (1898). *Полное собрание сочинений. Т. 5. Дополнение къ журналу «Нива» на 1898 г.* Санкт-Петербург, 355 с. Обл. запис: ПП-5164, КП-14-17509.

Федорчук, О. (2019). *13 фактів про роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада», про які ви не знали*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30091692.html> (дата звернення: 09.04.2020).

Ферри, Г. (1900). *Лесной бродяга*. В 3 т. Санкт-Петербург. Т. 1. Искатель приключений, 272 с., ил.; Т. 2. Красный карабин, 271 с., ил.; Т. 3. Орел снежных гор, 255 с.

Шевченко, Т. Г. (1883). *Зборникъ творивъ. Т. 1. Кобзарь*. Санкт-Петербург, 526 с. Обл. запис: ПП-30, КП-I-1403.

Шевченко, Т. Г. (1896). *Кобзарь. Иллюстрированный*. Иллюстрации М. И. Микешина, книга с малороссийским и русским текстом. Вып. II. Санкт-Петербург, 24 с. Обл. запис: ПП-3779, КП 11-14474.

Шиллер, Ф. П. (1962). *Генрих Гейне*. Москва, 367 с.

Подано до редакції 21.04.2020 року

Прийнято до друку 19.05.2020 року